

Regilaul kui varieeruv süsteem

Suulise kultuuri toimetehhanismide modelleerimise võimalused

MARI VÄINA

Varieeruvus on folkloorse suhtluse ja loome põhitunnus: iga kord, kui omandatud teadmisi, kombeid või väljendusi edasi antakse, uuesti kasutatakse, jääb midagi samaks ja midagi muutub. Juri Lotman (2006 [1970]) käsitleb varieeruvust – piiramatu loovuse asemel – folkloorile iseloomuliku esteetilise eelistusena. Ta nimetab seda samasuse esteetikaks, kus loovus on rangelt raamistatud traditsiooni ette antud struktuuride, mudelite, reeglitega: ilusaks peetakse seda, mis kordab või reinterpreteerib varem öeldut, loomingulisus peitub nüanssides ja detailides. Walter J. Ong (1982) näeb varieeruvust pigem praktilise eelistusena – vahendina, mis aitab suulise mäletamise tingimustes säilitada olulist teavet. Tegemist pole pelgalt esteetilise valikuga: suulise kultuuri aegadel täitis folkloor olulist rolli teadmiste talletaja ja edasiandjana. Iseäranis laulud, kus teadmised ja kogemused on põimitud poeetilisse vormi, viiside ja esituse tervikusse, toetavad nende pikaajalist säilimist. Mõlemad lähenemised käsitlevad varieeruvust kui folkloori sisemist korraldusprintsipi, olgu selle funktsioon siis esteetiline või mnemooniline. Sellises käsituses ei ole folkloor pelgalt üksikute tekstide kogum, vaid isereguleeruv ja pidevalt kohanev püsivate ja varieeruvate elementide süsteem. Varieeruvus annab folkloorile unikaalse võime mõtestada ja tõlgendada uusi kogemusi traditsiooniliste teadmiste pinnalt ning kohandada muutustega taustsüsteemides (vt Sarv 2008).

Lauri Honko (2000) rõhutab, et varieeruvus on nimelt suulisele kultuurile iseloomulik tunnus, kuivõrd kirjalikus kultuuris on autorsus ja individuaalsus omandanud suurema tähtsuse. Kirjakultuuris, ja ka tänapäevases meediakultuuris, on toimumisprintsipiid teistsugused: tekste ja esitusi kopeeritakse ja paljundatakse, need saavad levida täpselt samal kujul korduvalt ja laialdaselt. Autor on teose esitusest lahutatud, on muutunud oluliseks kujuteldava isikuna, ilma et lugejad teda isiklikult peaks tundma või temaga kokku puutuma. Modernses kirjakultuuris esineb küll ka samasus, kuid see määratleb palju laima raamistuse, väljendudes näiteks ajastuomases stiilis, teemavalikus, žanrides. Uutes teostes on varasemate teoste sõnasõnalised kordused üldiselt välistatud ja oleksid kirjakultuuri kontekstis käsitletavad plagiaadina.

Kui vennad Grimmid töid folkloori teadusliku uurimise keskmesse muinasjutud (Holbek 1998: 221), siis Eestis ja Soomes pöördus teaduslik huvi juba varakult regivärsiliste laulude poole (Porthan 1983 [1766–1778]; Neus 1850). Lisaks integreeriti XIX sajandil nii Eestis kui ka Soomes rahvaluule, aga eriti regilaulud, rahvusliku enesekuvandi loomesse, mis tõi kaasa nende suuremahulise kogumise. Soomes XIX sajandi lõpul kujunenud geograafilis-ajaloolise meetodi uurimiseesmärgid nõudsid,

et võimalikult täpselt dokumenteeritaks kõik tekstivariandid, sealhulgas vaid väikeste erinevustega variandid koos andmetega teksti päritolu, esitaja ja kogumisaja kohta (nt Krohn 1926). Geograafilis-ajaloolise koolkonna põhiküsimused – milline on süžee, motiivi või vormeli algkuju ja -kodu – ei ole tänapäeva folkloristikas enam nii olulised, kuid teadusparadigmas juurdunud kogumispõhimõtete ja regilaulule modernses kultuuris omistatud tähenduse koosmõjul kujunes erakordselt mahukas teaduslik ainekogu ühe folkloorinähtuse kohta. See on suurepärane aines folkloorse varieeruvuse ja folkloorse loomemeetodi olemuse uurimiseks.

Ühtsete põhimõtete alusel kogutud ja süstematiseeritud regilaulutekstidest suur osa on praeguseks digiteeritud ja andmebaasina korrastatud (Harvilahti 2013; Sarv, Oras 2020). 2020. aastal ühendati ja ühtlustati Soome Akadeemia rahastatud projekti FILTER raames Eestis ja Soomes sõltumatult loodud andmebaasid (Kallio jt 2023; Janicki jt 2024a). Kiirelt arenenud arvutitehnoloogia on pakkunud järjest uusi meetodeid ja suuremat võimekust mahukate teksti- ja andmemassiivide analüüsiks. Koondandmebaasi loomine avas mitmekesised võimalused läänemeresoome regilaulupärandi tervikkogu arvutuslikuks analüüsimiseks. Selline korpus võimaldab kirjeldada varieeruvust ja pakub ainulaadse empiirilise aluse suulise kultuuri kui varieeruva süsteemi sisemiste toimemehhanismide uurimiseks ja modelleerimiseks.

Artikli eesmärk on anda lühike ülevaade sellest, mis suundades on liikunud regilaulutekstide varieeruvuse arvutuslikud uuringud viimase viie aasta jooksul, mil selle teemaga on tegelenud mitu uurimisprojekti,¹ ning näidata, kuidas need aitavad paremini mõista suulise kultuuri olemust.

Varieeruvuse käsitlused folkloristikas

Varieeruvus on looduses universaalne nähtus, mis hõlmab ka inimkäitumist ja eneseväljendust ning avaldub kõigis folkloori aspektides. Michel de Certeau (2005 [1980]) väidab, et kultuurilise edasiandmise peamine omadus on selle muutuv olemus: kõik, mida edasi antakse, on pidevas teisenemises. Folkloristikas on varieeruvust peetud teadusvaldkonna kujunemisest alates folkloori olemuslikuks tunnuseks, Isidor Levin on nimetanud folkloristikat isegi „varieeruvuse teaduseks” (Beyer, Chesnutt 1997). Vaatamata sellele – või just selle olemuslikkuse tõttu – pole rahvalauleteadus varieeruvust kui nähtust otseselt ülemäära palju käsitlenud (Pöysä 2000). Folkloristikas defineeritakse varieeruvust tavaliselt kui omandatud teadmiste, väljenduste, kommete või tavade pidevat loovat muutmist traditsiooni piiride raames; varieeruvuse

¹ Nende küsimuste uurimisele on keskendunud eesti ja läänemeresoome regilaulude uurimisega tegelevad rühmaprojektid PRG1288 (Eesti Teadusagentuur), FILTER (Soome Akadeemia), IKAKE (KONE sihtasutus); uurimistöö tulemusi esitletakse KUM-TA30 projekti (Kultuuri-ministeerium) toel koostatavas eesti ja seto regilaulu akadeemilises ülevaate teoses; regilaulude varieeruvust käsitletakse ühe komponendina Olha Petrovychi eesti ja ukraina rahvalaule võrdlevas projektis MOB3JD1218 (Eesti Teadusagentuur), eesti kultuuri ja emotsioonide arengumustreid eri tekstikorpuste põhjal analüüsivates projektides EKKD-III2 ja EKKD-III5 (Haridus- ja Teadusministeerium) ning rahvastiku ja kultuuri kujunemise transdistsiplinaarsete uuringute tipppeskuse „Eesti juured” uurimistöös (TK215, Haridus- ja Teadusministeerium).

mõiste kattub osaliselt improvisatsiooni ja suulise loome mõistetega (Reichl 2007; Harvilahti 1992; Sykäri 2014). Varieeruvus toimib folkloori põhikategooriate, stabiilsuse ja uuenduslikkuse, kogukondlikkuse ja individuaalsuse, teadmiste omandamise ja nende rakendamise või esitamise, teadmise ja loovuse ühiseväljal ning seda kujundavad tihti ka välised tegurid, nagu keskkond, elatusalad või keel.

Geograafilis-ajalooline folkloristika koolkond, mille rajasid XIX sajandi lõpus soome folkloristid Julius ja Kaarle Krohn, nägi uurimise peamise eesmärgina folklooris käibivate süžeede ja motiivide algkujude ja rännuteede rekonstrueerimist (Krohn 1926). Selleks töötasid Krohnid välja meetodi, mis põhines variantide koostisosade võrdlemisel (Dorson 1963; Wolf-Knuts 2000; Frog 2013). Meetod, mis sarnanes põhimõtteliselt võrdlev-ajaloolise keeleteadusega (ja teiste evolutsiooni-teooriatega, vt Hafstein 2001; Bennett 2005), pälvis akadeemilistes ringkondades tunnustuse ning toetas folkloristika kujunemist iseseisvaks teadusdistsipliiniks (Briggs 2008). Geograafilis-ajalooline meetod on olnud rahvusvaheliselt kõige laialdasemas kasutuses rahvajuttude uurimisel (nt Aarne 1910; Anderson 1923), kuid seda rakendati ka läänemeresoome regilaulu uurimises (Krohn 1927; Tampere 1932; Päss 1933; Normann 1932; Kuusi 1949).

Meetodi põhialustena võeti kasutusele tüübi ja variandi mõisted, esialgu folklooriteadmise ajaloolise arengu ja geograafilise leviku jälgimiseks. Variante käsitleti eelkõige kui algteksti mutatsioone, mis tekkisid puuduliku mälu ja edasiandmise tulemusel. Hiljem on tüübi ja variandi mõiste rakendamine osutunud kasulikuks ka suurte ainekogude korrastamisel ja ülevaate loomisel nii arhiivides (Pöysä 2000) kui ka uurimistöös (nt Uther 2004).

Üks tõsisemaid katseid teoreetiliselt mõtestada folkloorse varieeruvuse kui nähtuse olemust ja toimimist on Walter Andersoni sõnastatud folkloori enesekontrolli seadus eesmärgiga selgitada, miks rahvajutusüžeed ei kujune kuidas tahes, vaid levivad üle pikkade vahemaade üksnes väikeste muutustega. Ta selgitas rahvajuttude ebatavalist stabiilsust sellega, et lugu tavaliselt kuulatakse mitu korda ja eri isikutelt (Anderson 1923). Oma seisukohti arendas ta hiljem edasi eksperimentaalsete rahvajutu leviku katsete toel (Anderson 1951, 1956; põhjalikumalt Seljamaa 2005; Hafstein 2001).

Geograafilis-ajaloolise koolkonna kõrval kerkis folkloristikas esile strukturalistlik lähenemine (vt Bogatyrev, Jakobson 1972 [1929]), mille peamine eesmärk oli saada ülevaade folkloori või selle nähtuste ülesehituse tunnustest, käsitledes varieeruvust eelkõige selles kontekstis (vt nt Propp 1928, 1998 [1928]; regivärsi uurimisel Steinitz 1934; Anderson 1935; Sadeniemi 1951; Leino 1974; Metslang 1978; Sarv 2000).

Nii geograafilis-ajalooline meetod kui ka hilisem strukturalistlik lähenemine on tuginenud paljuski suurte andmekogude analüüsile ja statistilistele meetoditele. Pikaajalise kogumistöö tulemusel loodud folklooriarhiivid pakuvad rikkalikku ainet varieeruvuse kui nähtuse uurimiseks. Arvo Krikmann (1997) on näidanud eesti vanasõnade ja teiste folkloori lühivormide arhiiviainese põhjal, et samuti kui keele sõnakasutuses (ja hulgas loodusnähtustes) avaldub Zipfi seadus ka folkloorikogude koostise struktuuris ning tõenäoliselt ka folkloori elavas kasutuses: on väga vähe väga palju kordi esinevaid vanasõnu ja on väga palju vanasõnu, mida on

kirjutatud üles vaid üks kord. Krikmann tõlgendab seda avastust folkloorile iseloomuliku sagedusjaotusena, mille üks äärmus esindab püsitemaduste edasiandmist, korduvat ülekinnitamist, žanri tuuma ning teine esindab vaba loomingulisust ja kohanevust žanri äärealadel vastavalt muutuvatele oludele ja osalejatele. Tüpoloogiliste sagedusjaotuste vaatlused annavad niisiis olulist infot stabiilsuse ja loomingulisuse vahekorra kohta folklooris ning aitavad selgitada, kuidas ja miks kujunevad folkloorses suhtluses tüübid ning mis on nende funktsioon elavas kasutuses. Suurte arhiivikogude koostise ja jaotuse analüüs toob esile nähtuste populaarsuse dünaamika ja heidab ühtlasi valgust ka varieerumise protsessile endale (Hiimäe, Krikmann 1992).

Milman Parry (1930) ja Albert Lordi (1960) vormeliteooria, mis oli esialgu välja töötatud serbia eepiliste laulude põhjal, käsitles varieeruvust suulise loomemethodi loomuliku tulemina (vt ka Foley 1985; Ong 1982). Vormeliteooria seisukohtade järgi ei õpita laule pähe, vaid igal esitusel luuakse vormelikest ehituskividest uus tekst (nii nagu kõnelemisel genereeritakse uusi lauseid, mitte ei kasutata päheõpitud sõnajärjendeid). Sarnane lähenemine kerkis 1960. aastatel esile ka eesti regilaulu uurimises: vormelikke (stereotüüpeid) elemente käsitleti kui kompositsiooni üksusi, uuriti nende rolli laulutüüpide ja -motiivide varieerimisel ning nende kasutust lauludes sõltuvalt laululiigist, funktsioonist ja laulutüübist (Kolk 1962; Tedre 1964). Lauri Harvilahti (1992) ja Liina Saarlo (2005) on uurinud regilaulude vormelikkust, kombineerides arvutuslikke meetodeid kvalitatiivse analüüsiga.

Eesti Rahvaluule Arhiivi juures kujunes juba 1930. aastatel etnoloogiline koolkond, mis deklareeris, et lisaks tekstidele (ja muusikalise folkloori meloodiatele) on esitustavad ja -kontekst samavõrd olulised folkloori tunnused, millele tuleb kogumis- ja uurimistöös tingimata tähelepanu pöörata (Loorits 1932; Hiimäe 2003; Jaago 2019: 704–706, 2025). Herbert Tampere tõi need põhimõtted ka regilaulu uurimisse, analüüsides laulmise konteksti ja funktsioonide mõju teksti, viisi, esituse tunnuste varieeruvusele (Tampere 1935, 1956–1965; samasuunaliste arengute kohta etnomusikoloogias vt Särg 2022). Huvi laulikute individuaalse loovuse vastu hoo- gustus Eestis pärast Teist maailmasõda nõukogude folkloristide, nt Juri Sokolovi ja Anna Astahhova uurimuste eeskujul (Kolk 1959, 1962, 1980).

1970. aastateks nihkuski rahvusvahelise folkloristika uurimiskeskmesse esituskontekst, suhtlus, loominguline eneseväljendus ning varieeruvust käsitleti eelkõige kui vahendit, mis võimaldas folkloorse suhtluse käigus omandatud teadmisi erinevatele olukordadele sobivaks kohandada ning samal ajal võimaldas esitajal väljendada oma loomingulisust (Bauman 1984; Hymes 1981; Tedlock 1983; Foley 1992, 1995; Kaivola-Bregenhøj 2000). Huvi arhiivikogude vastu vähenes, kuna need ei sisaldanud enamasti piisavalt ainet sedalaadi uurimuste jaoks. Esituse ja konteksti aspektidele ei pööratud suurte folkloorikogude loomise ajal eriti tähelepanu ega peetud oluliseks neid jäädvustada (Heide 2018).

Oma teaduslikus lähenemises suuresti vormeliteooriale tuginev ameerika folklorist John Miles Foley (1992, 1995) tõi folkloristikasse registri mõiste, mis seob konkreetsele traditsioonile iseloomulikud sisuelemendid nende kasutuskontekstidega ja rõhutab nende tähenduslikkust kasutajate jaoks. Tuginedes registri, inter-

tekstuaalsuse ja vormellikkuse mõistetele, on regilaulu-uurijad käsitlenud regilaulu situatiivset ja kontekstuaalset varieeruvust ning lauljate loomingulisi individuaalseid valikuid (Timonen 2004; Tarkka 2005; Kalkun 2008; Oras 2017), samuti poeetiliste tekstide, meloodiate, laulmistavade ja esitusolukordade vahelisi seoseid (Kallio 2013, 2015, 2017a). Mitmekesiselt on käsitletud suulise väljenduse olemuslikult varieeruva väljendusviisi ja modernse, autorikontseptsioonist lähtuva loomingulisuse omavahelisi suhteid ning nende dünaamikat eri aegadel tänapäevani (Hämäläinen 2017; Kallio 2017b; Sykäri 2014; Haapoja 2017; Kuutma 1998; Kuutma, Kästik 2014; Kõmmus 2019). Regilaulule omase poeetilise ja muusikalise väljendusviisi varieeruvuse eri aspekte on viimastel aastakümnetel käsitletud laialdaselt nii Eestis kui ka Soomes (Frog 2011, 2014; Saarinen 2018; Saarlo 2000; Sarv 2015; Oras 2010, 2019; Laitinen 2004; Pärtlas 2013; Särg 1996, 2004).

Digiajastul on ainese kättesaadavuse paranemise ja arvutuslike meetodite laiema kasutuselevõttuga avanenud uusi võimalusi varieeruvuse käsitlemiseks ja tõlgendamiseks. Regilaulu-uurimise arvutianalüüsi varasematest suundadest ja saavutustest on oluline mainida Ingrid Rüütli ja Koit Haugase loodud klasteranalüüsil põhinevat eesti regiviisi klassifitseerimise meetodit (Rüütel 1981, 1987; Rüütel, Haugas 1990). Lauri Harvilahti (1992) rakendas arvutianalüüsi isuri ja Liina Saarlo (2005) eesti regilaulude vormelstruktuuri uurimiseks. Arvo Krikmanni (2015) algriimiuurimus avastas vokaalide läheduspüüdluse selle toimimise süstemaatikas. Olen ise oma varasemates uurimustes rakendanud arvutuslikku analüüsi kõige põhjalikumalt regilaulu värsimöödu ja teiste poetikatunnuste varieeruvuse uurimisel (Sarv 2000, 2008, 2015, 2019). Kristiina Rossi (2015) regilaulude ja kirikulaulude käsitlus võrdleb korpuspõhiselt eri laulužanride keelekasutust. Arvutuslike meetodite ja rakenduste arenguga, eriti loomuliku keele töötamise, tekstikaave ja geoinfoanalüüsi valdkondades, ning folklooriainese digitaalse kättesaadavuse suurenemisega on digitaalne folkloristika viimasel kümnendil jõudsalt arenenud (nt Abello jt 2012).

Arvutuslikud meetodid ja uued võimalused

Arvutuslik uurimistöö võimaldab algoritmide abil läbi töötada suuri andmekogusid, analüüsida eri tunnuste varieeruvust ning selgitada folkloori toimimist juhtivaid seaduspärasid. Selle eelduseks on andmekogude olemasolu ja kasutatavus. Eestis ja Soomes möödunud sajandi lõpus paralleelselt algatatud regilaulude andmebaasid (SKVR, ERAB) loodi sarnaseid põhimõtteid järgides (Sarv, Oras 2020). 2020. aastal käivitunud projekti FILTER (2020–2024) käigus toodi need andmebaasid kokku, ühtlustati, korrastati metaandmed ning laulude tekstid, värsid ja sõnad ühisesse SQL-andmebaasi (FILTER andmebaas). Lisaks on võimalik tekste uurida nii päringurakenduse Octavo UI, sirvimisrakenduse Runoregi kui ka nendega seotud visualisatsioonide veebilehe Filter visualizations kaudu. Need on avanud senisest paindlikumad ja mitmekesisemad võimalused andmete analüüsiks ja sirvimiseks nii teadlastele kui ka avalikkusele.

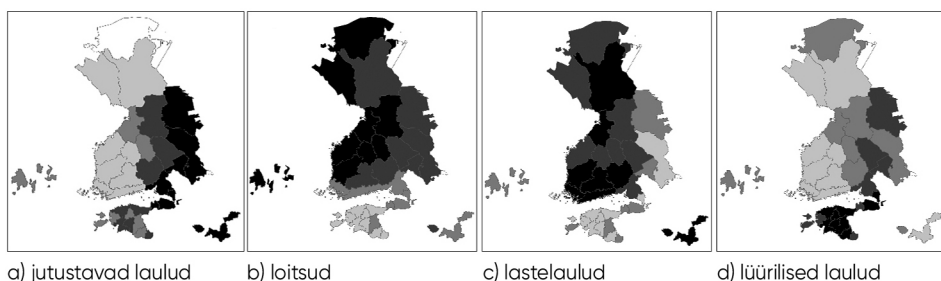
Regilaulutekstide arvutusliku analüüsi teeb keerukaks arhailine ja varieeruv keel. Näiteks on karjala laulude olulisima tegelaskuju Väinämöise nimest üle kolmesaja versiooni (sh eri käändelised vormid, Kallio jt 2022). Standardkeelte tööriistad ei suuda regilaulu murdelisi ja arhailisi sõnavorme õigesti tõlgendada. Varieeruv keel ja folkloorile iseloomulik varieerimisvabadus teevad keerukaks eri piirkondade, ka eri laulikute lauludes sarnaste, kuid mitte täielikult kattuvate sõnade, vormelite, motiivide ja laulude kokkuviimise. Üsna projekti FILTER alguses jõuti selle küsimuse lahendamisel olulise läbimurdeni. Koostöös projekti teiste liikmetega töötas arvutiteadlane Maciej Janicki välja sarnasusarvutuste meetodi, mis võimaldas klassterdada sarnased värsid nii, et klastrid vastasid enam-vähem folkloristlikule värsitüübi kujutlusele (Janicki jt 2023). Värsiklastritele tuginedes oli võimalik eri viisidel mõõta ka laulude sarnasust: Janicki (2022, 2023) töötas välja ka meetodi laulude sarnaste värsijärgnevuste tuvastamiseks. Need sarnasusarvutused on juurutatud nii SQL-andmebaasis kui ka Runoree keskkonnas, kus nad võimaldavad kasutajal hõlpsasti uurida värside ja laulude variante, neid omavahel kõrvutada, kaardil või tüübikoostise graafikutel kuvada. Hästi korrastatud andmebaas, sarnasusarvutuste metodoloogia, veebikeskkonnad ja uurimist toetavad rahastusprojektid ning teksti-analüüsi meetodite üldine areng on märgatavalt elavdanud läänemeresoome regilaulude arvutuslikke uuringuid ning täiendanud teadmisi regilaulude ainekogu koostisest ja selle kujunemist mõjutanud asjaoludest, piirkondlikest eripäradest ja neid tinginud ajaloolistest suhtlusmuutritest, regilaulu varieeruvuse seaduspäradest ja suulise loomemeetodi olemusest.

Materjali kallutatus ja uurija vastutus

Regilaulud on suuresti kogutud elava suulise traditsiooni taandumisfaasis. Traditsiooni elujõud on piirkonniti erinenud ning see ebaühtlus kajastub ka arhiivianeeses. Kirjapanekud ja salvestused on omakorda valik tegelikust folkloorikäibest, olles mõjutatud kogujate eelistustest, kogumis- ja arhiiviloomede poliitikatest, käibivatest teadusparadigmadest, ajastuomastest ideoloogiatest ja moraalsest hoiakutest. Mis tahes folkloorikogud esindavad tegelikku traditsiooni paratamatult fragmentaarselt ja valikuliselt (nt Bauman, Briggs 2003; Anttonen 2005; Titon 2003; Kalkun 2015). Samavõrd kriitiline (ja ka enesekriitiline) tuleb olla regilaulukogude põhjal varem avaldatud ainetutvustuste, allikapublikatsioonide ja teaduslike analüüsides suhtes. Oma doktoritöös (Sarv 2008) eesti regilaulu värsimõõdu varieeruvust analüüsides nägin, kuivõrd erinevad on andmeanalüüsi tulemused nii teadus- kui ka koolikirjanduses üldiselt käibivast väitest, et eesti regilaulus kehtivad kalevalamõõdu kvantiteedireeglid. Kindlasti on läbi aegade valikuline olnud regilaulude mitmekesine taaskasutus kultuuriprotsessides (nt Haapoja 2017; Väina 2024). Materjali kallutatuse teadvustamine suurendab analüüsi tõlgenduslikku läbipaistvust.

Suuremahulise ainese arvutuslik kaardistamine on vajalik selleks, et oleks võimalik teadustöös, analüüsimeetodite valikul ja interpreteerimisel adekvaatse(ma)lt arvesse võtta ainese ajalise ja geograafilise jaotumise ebaühtlust. Nii aitab lihtne

visuaalne ülevaade eri laulužanride jaotusest läänemeresoome laulualal (joonis 1) tõlgendada muu hulgas analüüsil ilmnevaid erisusi, näiteks seda, miks on Lääne-Soome lauludes märkimisväärselt palju juttu koduloomadest. Lisaks puhtstatistilisele ülevaatele on ülioluline tunda ebahütlase andmestiku tagamaid: traditsiooni, kogumistöö, arhiivikorralduse konteksti. Karjalast on pulmalaule kogutud vähe seejärel, et kogujatele tundusid pikad eepilised laulud väärtuslikumad ja huvitavamad ning pulmalaulud jäid nende tähelepanu alt kõrvale; samuti ei suurene hällilaulude osakaal eesti arhiiviaineses läbi aja sellepärast, et nende populaarsus oleks hüppeliselt suurenenud, vaid sellepärast, et neid oli võimalik salvestada siis, kui muud laulud olid juba käibelt kadunud, kuid vajadus hällilaulude järele säilis. Metaandmepõhine kaardistamine on andnud ülevaate laulikute soo ja vanuse kohta käivast andmestikust ning nende tunnuste varieeruvusest eesti regilaulukogudes (Saarlo jt 2025).

Joonis 1. Eri laululiikidesse kuuluvate tekstide osakaalu varieeruvus piirkonniti (Kallio jt 2024: 206–207). Tumedam toon tähistab liiki kuuluvate tekstide suuremat osakaalu.

Sarnasusarvutustel põhinev laulutekstide võrdlemise metoodika on osutunud ootamatult tõhusaks vahendiks kirjakultuuri mõjude tuvastamisel. Folkloorile iseloomuliku varieeruvuse vähesus võib viidata sellele, et laul on maha kirjutatud mõnest trükiallikast või teisest käsikirjast. Sarnasusarvutused aitavad paremini eristada suulise ja kirjaliku traditsiooni rolli arhiivikogude formeerumisel (vt siinses numbris Saarlo 2025).

Folkloorse varieeruvuse uurimine hõlmab tihti ainekogumite võrdlemist, ent see on keeruline, kui materjali olemuslikud tunnused – nt maht, kogumisaeg, žanriline koostis või kirjakultuuri mõju – erinevad kardinaalselt. Arvutuslike meetodite rakendamisel regilaulude suure tekstikogumi analüüsimiseks ongi kõige keerukam küsimus, kuidas võtta arvesse mitmemõõtmelist ebahütlust ainestikus (tulenevalt piirkondade erinevast kogumistihedusest, kogujate eelistustest, žanride ja laulutüüpide erinevast populaarsusest ja ka laulikute repertuaaride erinevusest) ja samal ajal mitmemõõtmelist varieeruvust (keel, poeetika, sisu jne). Sisuelementide või keelenähtuste (nt sõnade või laulutüüpide) esinemuse võrdlemisel on tihti abiks tulemuste normaliseerimine kogumistiheduse järgi, kuid samas peab meeles pidama, et see jätab tähelepanuta muud parameetrid, näiteks tüpoloogilise jaotuse anomaaliad (kui suure osa valimist moodustavad mardilaulu algusvärsid, siis osutuvad *küüned* ja *varbad* kõige tähtsamateks kehaosadeks). Kuigi arvutuslike meetoditega on võimalik läbi töötada suuri ainehulki, nõuab protsessi ja tulemuste testimine ning

valideerimine hoolikat tähelepanu. Ka arvutuslikud meetodid võivad anda kallutatud tulemusi ja kriitiline hindamine on siinjuures seda olulisem, et analüüsi protsess võib väljastpoolt vaatlejale hämaraks või arusaamatuks jääda. Näiteks osutus eelkirjeldatud värsisarnasuste meetodi esialgse versiooni hindamisel, et sarnase algriimi malliga värsid (nt *kuku, kuku, käukene* ja *kostõt kulla kurgukõnõ*) klasterduvad mõnikord kokku, isegi kui nad ei kuulu samasse värsitüüpi. Pärast seda avastust testisime ka algoritmiversioone, kus häälikukorduste tähtsus oli väiksem. Needki on nüüd andmebaasis ja veebikeskkondades kasutatavad.²

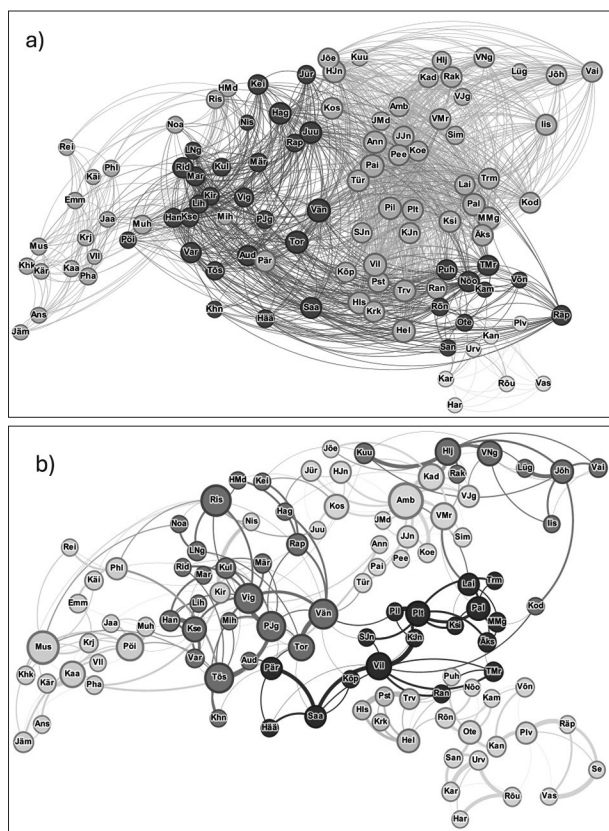
Regilaulukogude ebaühtlust ja kallutatust ei ole põhjust käsitleda ainese puudusena. Folkloorikogud on formeerunud traditsiooni ja kogumisloos sümbioosis ning kogude koostis peegeldab selle protsessi eripärasid. Kogumis-, arhiivikorraldus- ja tõlgenduslugu on kui kultuuriline filter, mis on kujundanud meie arusaama regilaulust ja tänapäevane regilaulude kasutamine loomeprotsessides omakorda põhineb nende valikute tulemusel (vt siinses numbris Särg, Oras 2025). Arvutuslike meetodite abiga saab selle protsessi komponente paremini nähtavale tuua ja teadvustada ning uurimismetoodika kujundamisel ja tulemuste tõlgendamisel arvesse võtta.

Varieeruvuse kihiline olemus

Regilaulu tunnuste varieeruvuse geograafiline kaardistamine (Sarv, Järv 2023) on nähtavale toonud folkloorse varieeruvuse kihilise olemuse. Värsimõõdu tunnustel, sõnakasutusel ja tüpoloogilisel jaotusel on igal oma varieeruvusmustrid: analüüsides põhjal ilmnesid geograafiliselt sidusad piirkonnad kõigis kolmes vaatluses, ehkki iga kord erineval kujul. Eri tunnuste piirkonnajaotused ei kattu täielikult ei omavahel ega ka murdejaotusega või varem välja pakutud kultuuripiirkondadega (vt ülevaadet Krikmann 1997). Kui lõuna- ja põhjaeesti regilaulutraditsioon eristuvad omavahel nii keeleliselt kui ka tüübikasutuselt võrdlemisi selgesti, siis värsimõõdu analüüsil torkas silma Mulgi ala laulude kokkukuuluvus idapoolse Põhja-Eestiga (joonis 2a) ning märkimisväärne meetriline konservatiivsus, mille põhjuseid tuleks tõenäoliselt otsida keele prosoodilise süsteemi kujunemisloost (Lehiste 2000: 38; Lotman 1998: 1853, 1858–1859; Sarv 2008: 63–90). Kihelkondlike lauluvaramute sagedaste sõnavormide jaotuste võrdlustulemuste kaardistamine (stilomeetriline analüüs, joonis 2b) loob omaette poeetilise geograafia, mille kujunemisel mängivad oma rolli laulude keeleline kuju, laulutüüpide ja žanride populaarsus ning refräänide kasutus. Näiteks on Järvamaa laulude sagedasemate sõnade hulgas *kiike*, mis viitab kiigelaulude olulisusele piirkonnatraditsioonis, Lääne-Eesti lauludes on sagedasemate sõnade hulgas *langud*, mis viitab pulmalaulude rohkusele, ning saarte piirkonna lauludes *tere* ja *aitimal*, mis viitab laulude kasutusele suhtlusolukordades (Sarv 2019).

Selline kihistunud pilt osutab, et traditsiooni eri tasandid – vorm, keel, sisu, esitus – võivad areneda ja varieeruda erineva loogika järgi, luues omaette piirkondliku

² Runoree keskkonnas sarnaseid värsse ja laule uurides on võimalik valida lisaks tavalisele (ingl *default*) ka juuritud (*sqr*t) või binaarne (*binary*) sarnasusarvutusviis, kus värsisarnasuste määramisel on häälikukorduste olulisust vähendatud.

Joonis 2. a) Regilaulualad värsimõõdu tunnuste järgi (Sarv 2019: 108); b) Regilaulualad kihelkondlike lauluvaramute sagedasemate sõnavormide jaotuste sarnasuse järgi (Sarv, Järv 2023: 246).

mustri, mille kattuvused ja lahknevused keeleliste ning poetiliste tunnustega moodustavad traditsiooni mitmekihilise terviku. Traditsiooni varieeruvus võib olla motiveeritud sisemisest arengust, seotud kombestikust ja ajaloolistest suhtlustritist, aga traditsiooni arenguteid mõjutavad ka välised tunnused, nagu keel, loodusolud, elatusalad ja poliitilised sündmused.

Üksikute tegurite mõju tuvastamine analüüsitulemustes ei ole lihtne ülesanne, eriti olukorras, kus keeleline varieeruvus on suur. Rahvaluule tekstianalüüsil tuleb alati arvestada tekstiloome taustal olevat keelelist varieeruvust, mis mõjutab tekstide sõnalist koostist, mõnikord ka luule struktuursete elementide kujunemist. Koos Risto Järvega tehtud uurimuses (Sarv, Järv 2023) püüdsime ühtlasema keelekasutusega seto ala piires muinasjuttude stilomeetrilise analüüsi tulemusi kontekstualiseerida, et selgitada, millised tegurid sõnakasutuse mustreid mõjutavad. Võrdlus näitas, et ootuspäraselt on igal esitajal oma isikupärane stiil ja keelekasutus, aga teinekord võivad kaasa mõjuda hoopis koguja-kirjapanija isikupärane stiil, vormellikud elemendid konkreetses jututüüpides, täpsemad murdelised eripärad, tekstide

pikkus ja nende kirjapanemise või salvestamise aeg. Need tulemused toovad esile mõningaid varieeruvuse põhjusi, mis on relevantssed ka regilaulu analüüsil.

Folkloorikorpused kätkevad korraga paljusid mõjutasandeid, mille eristamine eeldab nii tähelepanu arvutuslike meetoditega saadud tulemuste tõlgendusel kui ka kontekstitundlikkust. Arvutuslik analüüs võib tuua nähtavale varjatud mustrid, kuid tulemuste tõlgendamine peab arvestama traditsiooni eripärasid, ainest kujundanud esituskonteksti, kogumislugu, arhiivi struktuuri ja kasutatava meetodi üksikasju.

Ajaloolised suhtlusmustrid, žanrilised ja piirkondlikud eripärad

Regilaulu varieeruvuse analüüs kirjeldab muutlikkust, kuid avab ühtlasi võimaluse rekonstrueerida ajaloolisi suhtlusmustreid ja traditsiooni kujunemise teid, kui neid tõlgendada koos teiste teadusvaldkondade andmetega. Kuigi puuduvad järjepidevad andmed vaimse kultuuri varasematest perioodidest, on ajaloolised kontekstid, etnilised kontaktid, keelelised ning ühiskonna muutused jms kindlasti jätnud oma jälje regilaulude stiili, keeleliste vormide, viiside ja muude tunnuste kujunemisse.

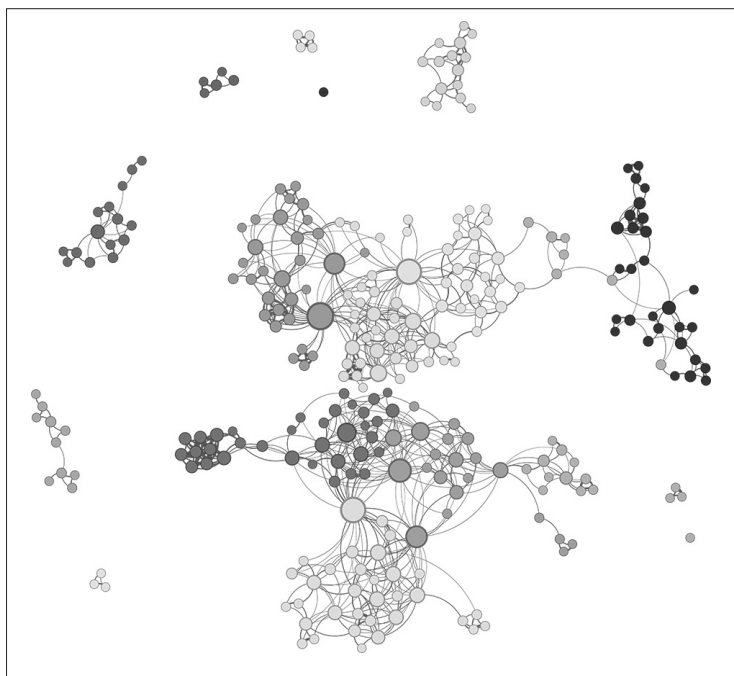
Teadlased on üldiselt üksmeelel, et regilaulu poeetiline süsteem kujunes välja hilisläänemeresoome keelefaasis, omandades igale kultuurile omased erijooned rahvaste eristumise protsessi käigus ja järel (Frog 2019). Ainsad tõsisemad katsed regilaulutraditsiooni ajaloolisi kihistusi avada on teinud Matti Kuusi (1963), tuginedes regilaulude sisule, stiililistele tunnustele ja levikule, ning Ingrid Rüütel (1998), toetudes viisistruktuuride variatiivsusele, levikule ja žanriseostele. Tänapäeva keeleteaduslikud, arheoloogilised ja arheogeneetilised uuringud (nt Saag jt 2019; Kallio 2014; Lang 2018) on oluliselt muutnud arusaama läänemeresoomlaste kujunemisest ja kontaktidest, mistõttu ka varasemaid poeetika- ja stiilikihistuse käsitlusi tuleb uute teadmiste valgusel üle vaadata. Arvutuslik varieeruvusanalüüs aitab kontakte ja mõjusid nähtavale tuua. Näiteks võiks värsimõõdu kaardi põhjal (joonis 2a) oletada, et saarte ja rannarootsi kihelkondade sarnasus peegeldab kokkupuuteid rannarootsi keelega ja selle prosoodilise süsteemi mõju kohalikele murretele, mis on mõjutanud regilaulu värsimõõdu tunnuseid. Sõnavormide kasutuse sarnasuse põhjal loodud kaardil (joonis 2b) tuleb märkimisväärsena esile Kodavere kokkukuulumine kirderanniku kihelkondadega, mis võiks viidata ühisosale vadja keele või kultuuriga.

Suurem osa regilauluteavet on kogutud nii lühikese aja vältel, et selle diakrooniline analüüs ei too esile olulisi muutusi traditsioonis, aga kui projitseerida nähtuste esinemus levikukaardile, saab piirkondliku varieeruvuse tagamaid eri teadusvaldkondadest ja allikatest pärineva kontekstiteabega kiht-kihilt lahti harutada. Transdistsiplinaarsed uuringud võimaldavad tõlgendada regilaulutraditsiooni piirkondlikke erisusi ja varieerumismustreid teiste teadusalade teadmiste valgusel, mis siinse piirkonna looduskeskkonna, rahvastiku ja keelte kujunemislugu käsitlevad.³

³ Sedalaadi uuringuteks on ellu kutsutud tippkeskus „Eesti juured” (2024–2030), mis ühendab arheolooge, arheogeneetikuid, arheokeemikuid, arheobotaanikuid, folkloriste, kultuurigeograafe ja keeleteadlasi Tartu Ülikoolist, Tallinna Tehnikaülikoolist ning Eesti Kirjandusmuuseumist.

Traditsiooni (nagu ka keele) sarnasused ja erisused peegeldavad mineviku suhtlusvälju, kontakte rahvaste või hõimurühmade vahel, aga ka mikrotasanditel: üks suhtlusringkond omandab sarnased keele- ja kultuuritunnused, rühmade kontaktid ja segunemised jätavad oma jälje. Varieeruvusanalüüs toob esile ajaloolised suhtlusmustrid, seosed ja sarnasused piirkondade vahel nii koguainese kui ka üksikute nähtuste või elementide lõikes. Nii võimaldab laulikute värsirepertuaaride võrdlus (kasutades eelkirjeldatud värsiklastreid) visuaalselt näidata (joonis 3), et kihelkond toimus regilaulude käibimise ajal olulise, jagatud traditsiooniga suhtlusüksusena ja kihelkonnapiirid on laulikute võrdlusvõrgustikus enamasti selgelt nähtavad.

Terve läänemeresoome korpuse stilomeetriline analüüs ja võtmesõnade vaatlus (Väina (ilmumas)) on aidanud paremini mõista keelekasutuses ilmnevaid piire ja üleminekuid ning žanrilisi iseärasusi: kui näiteks karjala ja soome regilaulud (jutustavad ja lüürilised laulud) on süstemaatiliselt erinevad, siis regivärsiline loitsupärimus ilmutab silmatorkavat sarnasust.

Joonis 3. Läänemaa laulikute võrgustik nende värsirepertuaari sarnasuse alusel. Laulikute esindav sõõr on seda suurem, mida rohkemate teiste laulikutega tema repertuaaris sarnaseid värsse on. Laulikute paigutus graafikul lähtub nende värsirepertuaari sarnasusest. Samasse kihelkonda kuuluvad laulikud on kuvatud sama varjundiga ning nad moodustavad võrdlemisi selgelt eristuvaid grappe. Mõned mitmes kihelkonnas elanud laulikud on omandanud kahe kihelkonna värsirepertuaari. Graafiku äärealadel on väiksema lauluvaraga Hiiu- ja Saaremaa kihelkondade laulikud ning mõni väiksema või eripärase repertuaariga laulik.

Regilaulude vanapärase keel on mitmete tunnuste poolest (nt sõnade prosoodiline struktuur, morfoloogilised vormid, parallelismipõhine mõisteloome, lauseehitus) kõnekeelest süstemaatiliselt erinev (Peegel 2006 [1954]). Kuigi regilaulukeel moodustab omalaadse poeetilise registri ja seda ei saa käsitleda vana kõnekeelega ekvivalendina, on see siiski poeetilise struktuuri toel konserveerinud kihistusi, mis peegeldavad varasemat keelekasutust ja sõnaseoseid, mida tänapäeva keelest enam ei leia, ning on põnev uurimisallikas. FILTER andmebaas koos juurde kuuluvate analüüsikeskkondadega on hõlbustanud ja hoogustanud regilaulu keele korpuspõhist analüüsi. Helina Harend (2024) võrdleb tuumpere liikmeid tähistavate sugulusnimetuste kasutust ja esinemust murdekeeles ja regilauludes. Samale uurimusele tugines pereliikmete nimetuste kasutuse võrdlus regilauludes ja muinasjuttudes, mis tõi nimelt esile regilaulude vanapärasema keelekasutuse tunnusjooned (Harend jt 2025). Regilaulu väljenduslaadis rohkelt esinevat deminutiivikasutust on oma artiklis korpuspõhiselt analüüsinud Kaarel Veskis (2025), tuues esile ka deminutiivide olulised funktsioonid pöördumisvärssides. Korpus on ärgitanud kõrvutama regilaulutekste kirjakeele valentsisõnastikuga ning hindama eri laulu liikide tekstide positiivsust ja negatiivsust. Samuti oleme algust teinud regilaulude emotsioonisõnavara kaardistamisega, mille mustrid osutavad sellele, kuidas poeetilises regilaulukeeles on olnud struktureeritud tunded ja väärtushinnangud.

Värsside sarnasusarvutus on olnud küll tõhusaks abiks, kuid probleemiks on jäänud siiski sõnatasandi päringud: sama sõna kõikide variantide ja esinemiskujude leidmiseks tuleb võimalikke variante vähemalt aimata, veelgi keerulisem on grammatilisi vorme või muud sellist päringu abil leida. Seda võimaldaks kogu suure tekstikorpuse läbiv keeleline analüüs, mis pole seni tundunud tehniliselt teostatav. Pärast suurte keelemodelite areenile ilmumist tekkis mõte katsetada nende kasutust ukraina ja eesti laulude temaatilise struktuuri võrdlemisel (Petrovych jt 2025). Kuivõrd suured keelemudelid on treenitud eelkõige standardkeelsetel tekstidel, ei olnud meie ootused väga suured, kuid Veskise keelemudeli abil loodud tõlked osutasid siiski hämmastavalt adekvaatseks ning see on suunanud süsteemselt katsetama eri mudelite ja viipade tõhusust eesmärgiga analüüsida ning tõlkida kogu regilaulukorpus. Suurte keelemodelite põhised tõlke- ja tekstianalüüsisüsteemid loovad võimaluse paremini võrrelda regilaulutekstide sisuaspekte, vaatamata ainese mitmekesusele ja murdelisusele, aga avavad ka uusi perspektiive paralleelide uurimiseks näiteks naaberrahvaste poeetiliste traditsioonidega ning ülepea regilaulutraditsiooni tutvustamiseks inimestele, kes regilaulu keerukat keelt ei mõista.

Suulise loomemeetodi ja teadmiste edasikandmise viisid

Vormeliteooria tundub pakkuvat sobiva raamistiku paljude eri poeetiliste kultuuride olemuse kirjeldamiseks ning on aidanud mõista suulise poeetika toimimist, korduvate ja muutuvate üksuste koostoimet. Kuigi teooria on intuitiivselt veenev, on selle arvutuslik tõestamine keeruline, kuna puudub selge kriteerium eristamiseks konstsruksioonide sagedat esinemist ja vormellikkust.

Projektist FILTER välja kasvanud töörühma üks eesmärk on olnud modelleerida arvutuslikult regilaulu varieeruvussüsteemi: on püütud arvutuslikult tuvastada eri mahuga korduvaid üksusi ja selgitada, millisel tasandil kordus ja varieerumine toimivad. Oluline samm korduvusmustrite uurimisel oli Janicki ja teiste uurimus (2024b) vormellike/stereotüüpsete ja tüübikindlate värsside arvutuslikuks tuvastamiseks, tuginedes sarnasusarvutuste värssi- ja lauluklastritele ning suhtelise entroopia mõõdikule. Kuna vormellikkuse määratluse hulka kuulub esinemine eri kontekstides, siis käsitlesime stereotüüpsete värsside arvutusliku vastena suure suhtelise entroopiaga ehk võimalikult paljudes eri lauluklastrites esinevaid värsiklastreid (nt *umma majja marakene* või *ütlen uuest ümber jälle*) ja tüübikindlate värsside ekvivalendina minimaalse suhtelise entroopiaga värsiklastreid (nt *rindasõlesta sõmera*). Lisaks üksikvärssidele leiti ka sageli koos esinevad suure entroopiaga värsipaarid ehk kaherealised vormelid (nt *peremees, peremeheke / perenaine, naisukene* või *tulli üles hummogul / varra inne valgõt*). Tulemused kinnitavad, et vormellikkus on kvantitatiivselt jälgitav nähtus ning suurtest andmehulkadest esile kerkivate mustrite tuvastamine aitab paremini mõista suulisele poeesiale tunnuslikuks peetava vormelliku loomemeetodi toimimist.

Teine probleemistik, mida töörühm on mitmel moel püüdnud lahendada, on laulude andmepõhine klassifitseerimine ehk arvutusliku tüpoloogia loomine ja tekstide jagamine sisulisteks koostisosadeks ehk motiivideks. Laulude sarnasusarvutusega saame küll kokku tuua sarnased terviktekstid, kuid laulust väiksemate korduvate üksuste (motiivide) arvutuslik tuvastamine on olnud väljakutse, kuna ka nende värsikoostis on olemuselt varieeruv. Andmepõhise tüpoloogia ja motiivide tuvastamiseks töötasime välja meetodikomplekti, kus paigutasime värsiklastreid nende külgnemissageduse põhjal võrgustikku, milles ilmnesid püsivalt üksteise naabruses paiknevate värsside jadad ja võrgustiku modulaarsed alaosad ehk motiivid. Seda lähenemist rakendades oli võimalik tuvastada olulisemad motiivid suures eesti-isuri-vadja-karjala laulutüübis „Harja otsimine”/„Suka mereen” ning vaadelda nende varieeruvust (Sarv jt 2024). Sama meetodi rakendamine on andnud ilmekaid tulemusi andmebaasist veega seotud motiivide eritlemisel (Kallio 2024) ning ühe ukraina laulutüübi analüüsil (Petrovych jt 2024). Seda lähenemist rakendades koostatud žanrigraafikud on võimaldanud ka visuaalselt demonstreerida piirkonnatraditsioonide ja žanride erinevust. Külgnevusarvutus võimaldab jälgida lisaks üksikutele vormelitele ka sisuliste motiivide seoseid ja levikut, sõnakasutuse mustreid ning žanrikoostise varieeruvusmustreid.

Kirjeldatud uurimused ja meetodid aitavad modelleerida suulise loomemeetodi toimemehhanisme ning selgitada, kuidas korduvuse ja varieeruvuse koosmõju tagab poeetilistesse struktuuridesse kätketud info edasikandumise ja paindliku kohanemise. Jõuame sedakaudu lähemale suulise kultuuri koodi mõistmisele, toimimise mudelile.

Kokkuvõte

Varieeruvus on traditsiooni toimimise alusmehhanism: suulise kultuuri info edasiantmise võime rajaneb muutuse ja püsivuse koostoimel selleks sobivalt raamistatud kontekstis. Folkloori varieerumine on ühtaegu individuaalne, kogukondlik ja kultuuriline, seda mõjutavad mitmeti ka folkloorivälised tegurid, nagu keel, keskkond, elatusalad ja elukorraldus.

Varieeruvust võib uurida kui elavat folkloori loome- ja esitusprotsessi või siis mahukate ainekogumite tunnuseid analüüsides. Varieeruvuse uurimine kätkeb nähtuste eri aspektide varieeruvusmuustrite kirjeldamist, põhjuste väljaselgitamist ning infoedastuse mehhanismide modelleerimist. See on mitmekihiline võrdlusülesanne, milles tuleb arvesse võtta folkloorse loome ja suhtluse eri tahke: sisu, poeetilisi vorme, värsimõõtu, keelekasutust, meloodiaid, esitusviise, funktsioone ning suhtluse eesmäärke ja vorme.

Regilaulud on mitmes mõttes unikaalne aines varieeruvuse uurimiseks. Regilaulu võib pidada üheks kõige põhjalikumalt dokumenteeritud suulise poeesia traditsiooniks maailmas: kogumistööd tehti selle kõrgajal teaduslikest põhimõtetest lähtuvalt ning aine maht on võimendunud rahvuslust loovate emotsioonide toel. Jäädvustused katavad võrdlemisi tihedalt läänemeresoome tuumala mitmes keeles ja eri etnilise, religioosse, elukorraldusliku taustaga kogukondi. Regilaulutraditsioon on unikaalne ka oma multifunktsionaalsuse poolest, kuna sarnast poeetilist vormi kasutatakse eri žanrides. Kõrgeks kultuuriväärtuseks hinnatud regilaulukogud on olnud uurijate tähelepanu all kogu folkloristika ajaloo vältel ning arhiividesse kogutud regilauludega on töötatud süsteemselt, et need oleks teadlastele kättesaadavad ja kasutatavad – tänapäeval digitaalselt.

Eestis ja Soomes eraldi loodud andmebaaside ühendamine 2020. aastal, arvutuslike tekstianalüüsi meetodite areng ning uurimist motiveerivad ja võimaldavad rahastusprojektid on viimasel viiel aastal kaasa toonud märkimisväärse edasiminekut regilaulude varieeruvuse uurimisel mitmes suunas. Viimaste aastate uurimistöö tulemusel on meil praeguseks paremad teadmised selle mahuka ainekogu koostisest ning arvulisest, tüpoloogilisest, žanrilisest ja piirkondlikust ebaühtlusest ning seda tinginud mõjuritest. Projekti FILTER sarnasusarvutuste metodikomplekti loomine on toonud läbimurde, võimaldades mitmes plaanis neutraliseerida tekstide keelelisest varieeruvusest tuleneva keerukuse nende võrdlemisel. Uurimistöö on esile toonud varieeruvuse kihilise olemuse: iga element või poeetiline tunnus võib järgida eri varieerumismustreid, iga tekst kannab endas nii kollektiivseid kui ka individuaalseid jälgi ning on seotud konkreetse kommunikatiivse ja kultuurilise olukorraga. Regilauludest võib saada täiendavaid teadmisi läänemeresoome keelte ja kultuuride kujunemis- ja arenguloo kohta. Varieerumismuustrite kontekstualiseerimine ja kõrvutamine teiste siinse piirkonna ja rahvastiku ajaloolist kujunemist käsitlevate teadusalade uurimistulemustega aitab selgitada analüüsil ilmnunud eripärade põhjusti ja tagamaid. Tõsisem töö selles vallas seisab veel ees.

Vaatamata varasemale teaduslikule huvile on regilaulu kui nähtuse kujunemislugu jäänud hämaraks: puuduvad kirjalikud dokumendid, mis seda valgustaks. On

esitatud küll teooriaid regilaulu kujunemisloo kohta, kuid otsustavat selgust selles osas pole ning varasemad teooriad vajavad kriitilist hindamist uute läänemeresoome rahvaste kujunemist käsitlevate teadustulemuste valguses. Regilaulu varieeruvuse kihtide ja muustrite seoste mõtestatud analüüs toetab tänapäevase, teadus- ja andme- põhise regilaulu kujunemisloo käsitluse loomist.

Regilaulu varieeruvuse arvutuslik analüüs on aidanud välja tuua üldisemaid suhtlusmustreid ning etniliste ja hõimukontaktide vastasmõjusid. Hoogu on kogumas korpuspõhine regilaulu arhailise keele uurimine, mis võimaldab saada täiendavaid teadmisi varasemast keelekasutusest, sõnatähenduste ja grammatiliste vormide arengust jms. Keelemudelite rakendamine regilaulutekstide analüüsil on avanud potentsiaali eri keeltes ja murretes regilaulutekstide sisu võrdlemiseks, aga ka regilaulukorpuse rahvusvaheliselt mõistetavaks tegemiseks ning regilaulu võrdlemiseks teiste poeetiliste kultuuridega.

Regilaulu varieeruvate ja püsivate üksuste tuvastamine ja analüüs on aluseks suulise kultuuri koodi modelleerimisele. Uurimistöö kaugem eesmärk on mõista suulise kultuuri toimemehhanisme: kuidas poeetilised struktuurid, aga ka hääld, esitusviis, rituaalsed või argised esituskontekstid toetavad teabe ja selle relevantuse säilimist läbi aegade. Varieeruvuse uurimine aitab mõista inimliku loovuse, mälu ja traditsiooni dünaamikat mitte ainult regilaulude, vaid kogu kultuurilise suhtluse tasandil.

VEEBIVARAD JA ELEKTROONILISED TÖÖRIISTAD

ERAB = Eesti regilaulude andmebaas. Koost Janika Oras, Liina Saarlo, Mari Sarv, Kanni Labi, Merli Uus, Reda Šmitaite. Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv.

<https://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>

FILTER andmebaas. Koost Maciej Janicki, Eetu Mäkelä ja projekti FILTER töörihm. Helsingi Ülikool, Soome Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum.

FILTER visualizations. Loonud Maciej Janicki, Kati Kallio, Eetu Mäkelä, Jukka Saarinen, Mari Sarv. Helsingi Ülikool, Soome Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum.

<https://filter-visualizations.rahtiapp.fi>

Octavo UI. Loonud Eetu Mäkelä. Helsingi Ülikool. <https://jiemakel.github.io/octavo-nui>

Runoregi. Loonud Maciej Janicki, Kati Kallio, Mari Sarv, Eetu Mäkelä. Helsingi Ülikool (HELDIG), Soome Kirjanduse Selts, Eesti Kirjandusmuuseum. <https://runoregi.fi>

SKVR = SKVR-tietokanta – kalevalaisten runojen verkkopalvelu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://skvr.fi>

KIRJANDUS

Aarne, Antti 1910. Verzeichnis der Märchentypen. (Folklore Fellows' Communications 3.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Abello, James; Broadwell, Peter; Tangherlini, Timothy R. 2012. Computational Folkloristics. – Communications of the ACM, kd 55, nr 7, lk 60–70.
<https://doi.org/10.1145/2209249.2209267>

- Anderson, Walter 1923.** Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks. (FF Communications 42.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Anderson, Walter 1935.** Studien zur Wortsilbenstatistik der älteren estnischen Volkslieder. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 2.) Tartu.
- Anderson, Walter 1951.** Ein volkskundliches Experiment. (FF Communications 141.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Anderson, Walter 1956.** Eine neue Arbeit zur experimentellen Volkskunde. (FF Communications 168.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Anttonen, Pertti J. 2005.** Tradition through Modernity: Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship. (Studia Fennica Folkloristica 15.) Helsinki: Finnish Literature Society. <https://doi.org/10.21435/sff.15>
- Bauman, Richard 1984.** Verbal Art as Performance. Prospect Heights: Waveland Press.
- Bauman, Richard; Briggs, Charles L. 2003.** Voices of Modernity: Language Ideologies and the Politics of Inequality. (Studies in the Social and Cultural Foundations of Language 21.) Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486647>
- Bennett, Gillian 2005.** Geologists and folklorists: Cultural evolution and “the science of folklore”. – Folklore. IV kd. Folkloristics: Theories and Methods. (Critical Concepts in Literary and Cultural Studies.) Toim Alan Dundes. London–New York: Routledge, lk 370–393. <https://doi.org/10.1080/0015587X.1994.9715871>
- Beyer, Jürgen; Chesnutt, Michael 1997.** Extracts from a conversation with Isidor Levin, November 7, 1997. – Copenhagen Folklore Notes, nr 1–2, lk 2–4.
- Bogatyrev, Peter; Jakobson, Roman 1972 [1929].** Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens. – Strukturalismus in der Literaturwissenschaft. (Neue wissenschaftliche Bibliothek 43.) Toim Heinz Blumensath. Köln: Kiepenheuer und Witsch, lk 13–24.
- Briggs, Charles L. 2008.** Disciplining folkloristics. – Journal of Folklore Research, kd 45, nr 1, lk 91–105. <https://doi.org/10.2979/jfr.2008.45.1.91>
- Certeau, Michel de 2005 [1980].** Igapäevased praktikad. I kd. Tegemiskunstim. (Culture 2000.) Toim Mirjam Lepikult. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Dorson, Richard M. 1963.** Current folklore theories. – Current Anthropology, kd 4, nr 1, lk 93–112. <https://www.jstor.org/stable/2739820>
- Foley, John Miles 1985.** Oral-Formulaic Theory and Research: An Introduction and Annotated Bibliography. (Garland Folklore Bibliographies 6.) New York–London: Garland Publishing.
- Foley, John Miles 1992.** Word-power, performance, and tradition. – Journal of American Folklore, kd 105, nr 417, lk 275–301. <https://doi.org/10.2307/541757>
- Foley, John Miles 1995.** The Singer of Tales in Performance. (Voices in Performance and Text.) Bloomington–Indianapolis: Indiana University Press.
- Frog 2011.** Multiforms and meaning: Playing with referentiality in Kalevalaic epic. – Laulu kulttuurisena kommunikaationa. Song as Cultural Communication. Песня как средство культурной коммуникации. Proceedings from the Runosong Academy Jubilee Seminar, 8–10 October 2010. Toim Pekka Huttu-Hiltunen, Janne Seppänen, Eila Stepanova, Frog, Riikka Nevalainen. (Juminkeon julkaisu 87. Runolaulu-Akatemian julkaisu 16.) Kuhmo: Juminkeko, lk 49–63.
- Frog 2013.** Revisiting the historical-geographic method(s). – RMN Newsletter, nr 7, lk 18–34.

- Frog 2014.** Parallelism, mode, medium and orders of representation. – Parallelism in Verbal Art and Performance: Pre-Print Papers of the Seminar-Workshop 26th–27th May 2014, Helsinki, Finland. (Folkloristiikan toimitte 21.) Toim Frog. Helsinki: Folklore Studies, University of Helsinki, lk 185–207.
- Frog 2019.** The Finnic tetrameter – a creolization of poetic form? – *Studia Metrica et Poetica*, kd 6, nr 1, lk 20–78. <https://doi.org/10.12697/smp.2019.6.1.02>
- Haapoja, Heidi 2017.** Ennen saatuja sanoja. Menneisyys, nykyisyys ja kalevalamittainen runolaulu nykyaikamusiikin kentällä. (Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 22.) Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen Etnomusikologinen Seura.
- Hafstein, Valdimar R. 2001.** Biological metaphors in folklore theory: An essay in the history of ideas. – *Arv: Nordic Yearbook of Folklore*, kd 57, lk 7–32.
- Harend, Helina 2024.** Ema-, isa-, õe- ja vennanimetused eesti regilauludes. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Harend, Helina; Väina, Mari; Järv, Risto 2025.** Family terms in Estonian runosongs and fairy tales. – *Congressus XIV Internationalis Fenno-Ugristarum*, Tartu, August 18–23 2025: Book of Abstracts. Toim Gerson Klumpp, Marili Tomingas. Tartu: [Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut], lk 211.
- Harvilahti, Lauri 1992.** Kertovan runon keinot. Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 522.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harvilahti, Lauri 2013.** The SKVR database of ancient poems of the Finnish people in Kalevala meter and the semantic Kalevala. – *Oral Tradition*, kd 28, nr 2, lk 223–232. <https://doi.org/10.1353/ort.2013.0019>
- Heide, Eldar 2018.** New perspectives on archival shortcomings: A note on self-perception, history and methodology within folkloristics, ethnology and cultural studies. – *Visions and Traditions: Knowledge Production and Tradition Archives*. (FF Communications 315.) Toim Lauri Harvilahti, Audun Kjøs, Cliona O'Carroll, Susanne Österlund-Pötzsch, Fredrik Skott, Rita Treija. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, lk 240–256.
- Hiimäe, Mall 2003.** Eesti Rahvaluule Arhiivi rajaleidmised. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Koost Tiit Jaago, toim T. Jaago, Ene Kõresaar. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 50–60.
- Hiimäe, Mall; Krikmann, Arvo 1992.** On stability and variation on type and genre level. – *Folklore Processed: In Honour of Lauri Honko on his 60th Birthday 6th March 1992*. (Studia Fennica Folkloristica 1.) Toim Reimund Kvideland, Gun Herranen, Pekka Laaksonen, Anna-Leena Siikala, Nils Storå. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 127–140.
- Holbek, Bengt 1998.** Interpretation of Fairy Tales: Danish Folklore in a European Perspective. (FF Communications 239.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Honko, Lauri 2000.** Thick corpus and organic variation: An introduction. – *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. (Studia Fennica Folkloristica 7.) Toim L. Honko. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 3–28.
- Hämäläinen, Niina 2017.** Emotional transpositions: Interpreting oral lyric poetry. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, nr 67, lk 172–198. <https://doi.org/10.7592/FEJF2017.67.hamalainen>

- Hymes, Dell 1981. „In Vain I Tried to Tell You”: Essays in Native American Ethnopoetics. (Conduct and Communication.) Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jaago, Tiiu 2019. Laulik tekstikesksetes regilaulu-uurimustes. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 704–721. <https://doi.org/10.54013/kk742a11>
- Jaago, Tiiu 2025. Ideoloogiad ja tõlgendused: vaateid 20. sajandi folkloristikale. – Uusi vaateid distsipliiniajaloole. Folkloristika etnoloogia kõrval. (Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat 66, 2.) Toim Indrek Jääts, Marleen Metslaid. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 377–403. <https://doi.org/10.33302/eramar-2025-011>
- Janicki, Maciej 2022. Optimizing the weighted sequence alignment algorithm for large-scale text similarity computation. – Proceedings of the 2nd International Workshop on Natural Language Processing for Digital Humanities. Toim Mika Härmäläinen, Khalid Alnajjar, Niko Partanen, Jack Rueter. Taipei: Association for Computational Linguistics, lk 96–100. <https://doi.org/10.18653/v1/2022.nlp4dh-1.13>
- Janicki, Maciej 2023. Large-scale weighted sequence alignment for the study of intertextuality in Finnic oral folk poetry. – Journal of Data Mining and Digital Humanities, 13. VIII, NLP4DH. <https://doi.org/10.46298/jdmdh.11390>
- Janicki, Maciej; Kallio, Kati; Sarv, Mari 2023. Exploring Finnic written oral folk poetry through string similarity. – Digital Scholarship in the Humanities, kd 38, nr 1, lk 180–194. <https://doi.org/10.1093/dlsc/fqac034>
- Janicki, Maciej; Mäkelä, Eetu; Väina, Mari; Kallio, Kati 2024a. Developing a digital research environment for Finnic oral poetry. – Baltic Journal of Modern Computing, kd 12, nr 4, lk 535–547. <https://doi.org/10.22364/bjmc.2024.12.4.15>
- Janicki, Maciej; Kallio, Kati; Sarv, Mari; Mäkelä, Eetu 2024b. Distributional criteria for identifying formulas in Finnic oral poetry. – Formulaic Language in Historical Research and Data Extraction. International Institute for Social History, Amsterdam, 7.–9.02.2024. Toim Marijn Koolen. Amsterdam: Huygens Institute for History and Culture of the Netherlands, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, lk 1–17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10478325>
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 2000. Varying folklore. – Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition. (Studia Fennica Folkloristica 7). Toim Lauri Honko. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 93–130.
- Kalkun, Andreas 2008. A woman's voice in an epic: Tracing gendered motifs in Anne Vabarna's *Peko*. – Journal of Ethnology and Folkloristics, kd 2, nr 2, lk 25–45.
- Kalkun, Andreas 2015. Seto laul eesti folkloristika ajaloos. Lisandusi representatsiooniloole. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 33.) Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Kallio, Kati 2013. Laulamisen tapoja. Esitysareena, rekisteri ja paikallinen laji länsi-inkeri-läisessä kalevalamittaisessa runossa. Helsinki: Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/42072/vaitoskirja_Kallio_2013.pdf
- Kallio, Kati 2015. Multimodal register and performance arena in Ingrian oral poetry. – Registers of Communication. (Studia Fennica Linguistica.) Toim Asif Agha, Frog. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 322–335. <https://doi.org/10.2307/j.ctvggx2qk.20>
- Kallio, Kati 2017a. Parallelism and musical structures in Ingrian and Karelian oral poetry. – Oral Tradition, kd 31, nr 2, lk 331–354. <https://doi.org/10.1353/ort.2017.0013>

- Kallio, Kati 2017b.** Literary Kalevala-metre and hybrid poetics in the sixteenth and seventeenth century Finland. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, nr 67, lk 13–48.
<https://doi.org/10.7592/FEJF2017.67.kallio>
- Kallio, Kati 2024.** Vesi vanhin voitehista. Historiallisten merkityskenttien ja käyttöyhteyksien jäljillä. – *Elore*, kd 31, nr 2, lk 66–94. <https://doi.org/10.30666/elore.147897>
- Kallio, Kati; Janicki, Maciej; Mäkelä, Eetu; Sarv, Mari 2022.** Recognising intertextuality in the digital corpus of Finnic oral poetry: Experiment with the Sampo cycle. – *Proceedings of the 6th Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries Conference (DHNB 2022)*. (CEUR Workshop Proceedings 3232.) Toim Karl Berglund, Matti La Mela, Inge Zwart. Aachen: CEUR-WS Team, lk 279–287.
<http://ceur-ws.org/Vol-3232/paper26.pdf>
- Kallio, Kati; Janicki, Maciej; Mäkelä, Eetu; Saarinen, Jukka; Sarv, Mari; Saarlo, Liina 2023.** Eteneminen omalla vastuulla. Lähdekriittinen laskennallinen näkökulma sähköisiin kansanrunoaineistoihin. – *Elore*, kd 30, nr 1, lk 59–90.
<https://doi.org/10.30666/elore.126008>
- Kallio, Kati; Väina, Mari; Janicki, Maciej; Mäkelä, Eetu 2024.** Bridging northern and southern traditions in the Finnic corpus of oral poetry. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, nr 94, lk 191–232. https://doi.org/10.7592/FEJF2024.94.finnic_corpus
- Kallio, Petri 2014.** The diversification of Proto-Finnic. – *Fibula, Fabula, Fact: The Viking Age in Finland*. (Studia Fennica Historica 18.) Toim Joonas Ahola, Frog, Clive Tolley. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 155–168. <https://doi.org/10.21435/sfh.18>
- Kolk, Udo 1959.** Rahvalauluvariandi mõistest. – *Keel ja Kirjandus*, nr 2, lk 65–73.
- Kolk, Udo 1962.** Värsisisesed vormelid eesti regivärsilises rahvalaulus. – *Töid filoloogialt I*. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 117.) Toim Liis Raud. Tartu: [Tartu Riiklik Ülikool], lk 71–155.
- Kolk, Udo 1980.** Regivärsi stereotüüpiast. – *Eesti rahvaluule žanriprobleemid*. (Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 528. Töid eesti filoloogialt VII.) Toim Eduard Laugaste, Karl Muru, U. Kolk. Tartu: [Tartu Riiklik Ülikool], lk 25–48.
- Krikmann, Arvo 1997.** Sissevaateid folkloori lühivormidesse. I. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
<http://haldjas.folklore.ee/~kriku/LEX/KATUS.HTM>
- Krikmann, Arvo 2015.** On the vowel euphony in Finnic alliterative folksongs. – *Folklore Fellows' Network*, nr 46, lk 12–17.
- Krohn, Kaarle 1926.** Die folkloristische Arbeitsmethode. Begründet von Julius Krohn und weitergeführt von nordischen Forschern, erläutert von Kaarle Krohn. (Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. Skrifter 5.) Oslo: H. Aschehoug.
- Krohn, Kaarle 1927.** Laula, suukene! – *Album M. J. Eiseni 70. sünnipäevaks*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Rahva Muuseum, lk 19–28.
- Kuusi, Matti 1949.** Sampo-eepos. Typologinen analyysi. (Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 96.) Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- Kuusi, Matti (toim) 1963.** Suomen kirjallisuus. I kd. Kirjoittamaton kirjallisuus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Otava.
- Kuutma, Kristin 1998.** Festival as communicative performance and celebration of ethnicity. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, nr 7, lk 12–26.
<https://doi.org/10.7592/FEJF1998.07.festiva>

- Kuutma, Kristin; Kästik, Helen 2014.** Creativity and „right singing”: Aural experience and embodiment of heritage. – *Journal of Folklore Research*, kd 51, nr 3, lk 277–310.
<https://doi.org/10.2979/jfolkrese.51.3.277>
- Kõmmus, Helen 2019.** How the concepts of folk music emerge: The terminology of folk music festivals. – *Etnomusikoloogian vuosikirja*, kd 31, lk 112–142.
<https://doi.org/10.23985/evk.82716>
- Laitinen, Heikki 2004.** Anni Tenisovan Marian virsi. – Kalevala ja laulettu runo. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 958.) Toim Anna-Leena Siikala, Lauri Harvilahti, Senni Timonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 157–193.
- Lang, Valter 2018.** Läänemeresoome tulemised. Finnic Be-Comings. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lehiste, Ilse 2000.** Keel kirjanduses. (Eesti mõttelugu 36.) Koost Jaan Ross. Tartu: Ilmamaa.
- Leino, Pentti 1974.** The language of laments: The role of phonological and semantic features in word choice. – *Finnish Folkloristics 1*. (Studia Fennica 17.) Toim P. Leino, Annikki Kaivola-Bregenhøj, Urpo Vento. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 92–131.
- Loorits, Oskar 1932.** Eesti rahvaluuleteaduse tänapäev. Olevase ülevaade ja tulevase töökava. Vanavara vallast. (Õpetatud Eesti Seltsi kirjad 1.) Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 7–34.
- Lord, Albert B. 1960.** The Singer of Tales. (Harvard Studies in Comparative Literature 24.) Cambridge (Mass.)–London: Harvard University Press.
- Lotman, Juri 2006 [1970].** Kunstilise teksti struktuur. (Avatud Eesti Raamat.) Tlk Pärt Lias. Tallinn: Tänapäev.
- Lotman, Mihhail 1998.** Värsisüsteemidest. Peamiselt eesti ja vene värsi näitel. Tlk Kajar Pruul. – *Akadeemia*, nr 9, lk 1846–1874; nr 10, lk 2058–2078.
- Metslang, Helle 1978.** Süntaktilisi aspekte eesti regilaulu värsiparallelismis. Kandidaadi väite-
kiri. Käsikiri Eesti Rahvaluule Arhiivis.
- Neus, Alexander Heinrich 1850.** Ehstnische Volkslieder. Urschrift und Uebersetzung von H. Neus. I kd. Reval: Kluge und Ströhm.
- Normann, Erna 1932.** Kurg kündmas. – Kaleviste mailt. (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad 3.) Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 34–73.
- Ong, Walter J. 1982.** Orality and Literacy: The Technologizing of the Word. London–New York: Methuen.
- Oras, Janika 2010.** Musical manifestations of textual patterning in Estonian *regilaul*. – *Journal of Ethnology and Folkloristics*, kd 4, nr 2, lk 55–68.
- Oras, Janika 2017.** Mari and Marie: Performativity and creativity of two Estonian singers in the late nineteenth century. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, nr 67, lk 143–171.
<https://doi.org/10.7592/FEJF2017.67.oras>
- Oras, Janika 2019.** Individual rhythmic variation in oral poetry: The runosong performances of Seto singers. – *Open Linguistics*, nr 5, lk 570–582.
<https://doi.org/10.1515/opli-2019-0031>
- Parry, Milman 1930.** Studies in the epic technique of oral verse-making I: Homer and Homeric style. – *Harvard Studies in Classical Philology*, kd 41, lk 73–148.
<https://doi.org/10.2307/310626>
- Peegel, Juhan 2006 [1954].** Eesti vanade rahvalaulude keel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Petrovych, Olha; Sarv, Mari; Janicki, Maciej Michał; Kallio, Kati 2024.** How to analyse variation in folklore: Finnic runosongs and Ukrainian dumas. – 8th Conference on Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries (DHNB 2024): From Experimentation to Experience: Lessons Learned from The Intersections Between Digital Humanities and Cultural Heritage, Reykjavík, Iceland, 27–31 May 2024. Reykjavík: University of Iceland, lk 62–63.
- Petrovych, Olha; Saarlo, Liina; Väina, Mari; Veskis, Kaarel 2025.** From oral tradition to digital insights: A comparative topic analysis of Ukrainian and Estonian folk songs. – Digital Dreams and Practices: Digital Humanities in The Nordic and Baltic Countries. 9th Conference. Programme. Book of Abstracts. Toim M. Väina, O. Petrovych, Liisi Laineste. Tartu: [s. n.], lk 167–168.
- Porthan, Henrik Gabriel 1983 [1766–1778].** Suomalaisesta runoudesta. [De poësi Fennica.] (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 389.) Tlk Iiro Kajanto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Propp, Vladimir 1928** = Владимир Пропп, Морфология сказки. (Вопросы поэтики 12.) Ленинград: Academia.
- Propp, Vladimir 1998 [1928]** = Владимир Пропп, Трансформации волшебных сказок. – В. Пропп, Поэтика <фольклора>. (Собрание трудов В. Я. Проппа.) Сост. А. Н. Мартынова. Москва: Лабиринт, с. 229–250.
- Pärtlas, Žanna 2013.** On musical creativity in „text-oriented” song traditions: The processes of melodic variation in Seto multipart songs. – Local and Global Understandings of Creativities: Multipart Music Making and the Construction of Ideas, Contexts and Contents. Toim Ardian Ahmedaja. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, lk 60–76.
- Päss, Elmar 1933.** Eesti liulaul. Runovõrdluse katse. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B 31:1.) Tartu: [s. n.].
- Pöysä, Jyrki 2000.** Variation in archived anecdotes – Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition. (Studia Fennica Folkloristica 7.) Toim Lauri Honko. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 577–593.
- Reichl, Karl (toim, tlk) 2007.** Edige: A Karakalpak Oral Epic as Performed by Jumabay Bazarov. (FF Communications 293.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Ross, Kristiina 2015.** Regivärsist kirikulauluni. Kuidas ja milleks kõrvutada vanu allkeeli. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 457–470. <https://doi.org/10.54013/kk692a1>
- Rüütel, Ingrid 1981.** Typology of Estonian Runo-Tunes: Experiment and Some Results. (Preprint KKI-18.) Tallinn: Academy of Sciences of the Estonian S.S.R.
- Rüütel, Ingrid 1987.** Regiviiside tüpoloogia eksperimentaalmeetod ja selle rakendamise mõningaid tulemusi. – Rahvaluulest. (Emakeele Seltsi toimetised 21.) Koost Ingrid Sarv, toim Tiia Valdre. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, lk 174–200.
- Rüütel, Ingrid 1998.** Estonian folk music layers in the context of ethnic relations. – Folklore: Electronic Journal of Folklore, nr 6, lk 32–69. <https://doi.org/10.7592/FEJF1998.06.ruutel>
- Rüütel, Ingrid; Haugas, Koit 1990.** A method for distinguishing melody types and establishing typological groups (on the material of Estonian runo songs). – Musikometrika 2. (Quantitative Linguistics 43.) Toim Mojsej G. Boroda. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, lk 169–186.

- Saag, Lehti; Laneman, Margot; Varul, Liivi; Malve, Martin; Valk, Heiki; Razzak, Maria A.; Shirobokov, Ivan G.; Khartanovich, Valeri I.; Mikhaylova, Elena R.; Kushniarevich, Alena; Scheib, Christiana Lyn; Solnik, Anu; Reisberg, Tuuli; Parik, Jüri; Saag, Lauri; Metspalu, Ene; Rootsi, Siiri; Montinaro, Francesco; Remm, Maido; Mägi, Reedik; D'Atanasio, Eugenia; Crema, Enrico Ryunosuke; Diez-del-Molino, David; Thomas, Mark G.; Kriiska, Aivar; Kivisild, Toomas; Villems, Richard; Lang, Valter; Metspalu, Mait; Tambets, Kristiina 2019. The arrival of Siberian ancestry connecting the Eastern Baltic to Uralic speakers further east. – *Current Biology*, kd 29, nr 10, p1701-1711.e16.
<https://doi.org/10.1016/j.cub.2019.04.026>
- Saarinen, Jukka 2018. Runolaulun poetiikka. Säe, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saarlo, Liina 2000. Kodavere regilaulude vormelid. – Kust tulid lood minule... Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel. Toim Tiiu Jaago, Ülo Valk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 123–160.
- Saarlo, Liina 2005. Eesti regilaulude stereotüüpiast. Teooria, meetod ja tähendus. (Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 5.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Saarlo, Liina 2025. Kirjalikud jäljed eesti regilaulukorpuses. – *Keel ja Kirjandus*, nr 11, lk 987–1010.
- Saarlo, Liina; Oras, Janika; Torn, Tanel; Ruus, Mia Marta 2025. Revisiting gender and age dynamics in the Estonian runosong corpus. – SIEF2025, Aberdeen, 3–6 June 2025. Aberdeen: SIEF, Elphinstone Institute for Ethnology, Folklore, and Ethnomusicology.
<https://www.siefhome.org/congresses/sief2025/programme#16220.89379>
- Sadeniemi, Matti 1951. Die Metrik des Kalevala-Verses. (FF Communications 139.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Sarv, Mari 2000. Regilaul kui poetiline süsteem. – Paar sammukest XVII. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Sarv, Mari 2008. Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis. (Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 26.) Toim Mall Hiimäe. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.
- Sarv, Mari 2015. Regional variation in folkloric meter: The case of Estonian runosong. – *RMN Newsletter*, nr 9, lk 6–17.
- Sarv, Mari 2019. Eesti regilaulude variatiivsus. Vaba Akadeemia loeng.
<https://www.youtube.com/watch?v=gSgeFuVeDzs&t=9s>
- Sarv, Mari; Järv, Risto 2023. Layers of folkloric variation: Computational explorations of poetic and narrative text corpora. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, nr 90, lk 233–266. https://doi.org/10.7592/FEJF2023.90.sarv_jarv
- Sarv, Mari; Oras, Janika 2020. From tradition to data: The case of Estonian runosong. – *Arv. Nordic Yearbook of Folklore*, kd 76, lk 105–117.
- Sarv, Mari; Kallio, Kati; Janicki, Maciej 2024. Arvutuslikke vaateid läänemeresoome regilaulude varieeruvusele. – *Keel ja Kirjandus*, nr 3, lk 238–259.
<https://doi.org/10.54013/kk795a2>
- Seljamäe, Elo-Hanna 2005. Walter Anderson: A scientist beyond historic and geographic borders. – *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History*. Toim Kristin Kuutma, Tiiu Jaago. Tartu: Tartu University Press, lk 153–168.

- Steinitz, Wolfgang 1934.** Der Parallelismus in der finnisch-karelischen Volksdichtung untersucht an den Liedern des karelischen Sängers Arhippa Perttunen. (FF Communications 115.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Särg, Taive 1996.** Traditional melody variations in Karksi parish (South-Estonia). – Folklore: Electronic Journal of Folklore, nr 1, lk 84–93. <https://doi.org/10.7592/FEJF1996.01.taivem>
- Särg, Taive 2004.** Värsehitusega seotud viisivariatsioonid Karksi laulikutel. – Regilaul – loodud või saadud? Toim Mari Sarv. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 123–170.
- Särg, Taive 2022.** Elava rahvalaulu juurde jõudmine: Herbert Tampere isiksuse ja vaadete kujunemine. – Mäetagused, nr 82, lk 81–130. <https://doi.org/10.7592/MT2022.82.sarg>
- Särg, Taive; Oras, Janika 2025.** Regilaulu variatsioonid tänapäeva Eestis. Koodi jätkamine. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 1011–1034. <https://doi.org/10.54013/kk815a3>
- Sykäri, Venla 2014.** Improvisation as a singer's concept in oral poetry. – Song and Emergent Poetics. Laulu ja runo. Песня и видоизменяющаяся поэтика. (Runolaulu-Akatemian julkaisuja 18. Juminkeon julkaisuja 119.) Toim Pekka Huttu-Hiltunen, Frog, Karina Lukin, Eila Stepanova. Kuhmo: Juminkeko, lk 91–98.
- Tampere, Herbert 1932.** Laul jänese õhkamisest eesti rahvatraditsioonis ja kirjanduses. – Vanavara vallast. (Õpetatud Eesti Seltsi kirjad 1.) Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 59–116.
- Tampere, Herbert 1935.** Tekstimuutusi eesti rahvalaulude ettekandmisel. – Kaleviste mailt. (Õpetatud Eesti Seltsi kirjad 3.) Tartu: Õpetatud Eesti Selts, lk 95–107.
- Tampere, Herbert 1956–1965.** Eesti rahvalaule viisidega. I–V kd. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, Valgus.
- Tarkka, Lotte 2005.** Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1033.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tedlock, Dennis 1983.** The Spoken Word and the Work of Interpretation. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Tedre, Ülo 1964.** Stereotüüpsusest Karksi rahvalauludes. – Eesti rahvaluulest. Toim Veera Pino, Ü. Tedre, Richard Viidalepp. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, lk 52–86.
- Timonen, Senni 2004.** Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen kansanlyriikkaan. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 963.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Titon, Jeff Todd 2003.** Text. – Eight Words for the Study of Expressive Culture. Toim Burt Feintuch. Urbana–Chicago: University of Illinois Press, lk 69–98.
- Uther, Hans-Jörg 2004.** The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson. I–III kd. (FF Communications 284–286.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Veskis, Kaarel 2025.** Deminutiivsufiksi -*kEnE* varieerumine eesti regilaulutekstides. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 510–539. <https://doi.org/10.54013/kk810a3>
- Väina, Mari 2024.** Estonian runosongs on childcare, pregnancy, birth, and intimacy. – The Oxford Handbook of Slavic and East European Folklore. (Oxford Handbooks.) Toim Margaret H. Beissinger. Oxford: Oxford University Press, lk 139–167. <https://doi.org/10.1093/oxfordhpb/9780190080778.013.7>

Väina, Mari (ilmumas). Regional variation of Finnic runosongs on the basis of word-frequencies. – Expressions and Impressions: Personal and Communal Aspects of Traditional Singing. Toim M. Väina, Taive Särg. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 139–156.

Wolf-Knuts, Ulrika 2000. On the history of comparison in folklore studies. – Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition. (Studia Fennica Folkloristica 7.) Toim Lauri Honko. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 255–283.

Mari Väina (snd 1972), PhD, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi juhtivteadur (Vanemuise 42, 51003 Tartu), mari@haldjas.folklore.ee

Runosong as a system of variability: Exploring possibilities for modelling the functional mechanisms of oral culture

Keywords: folklore, runosong, variation, oral poetry, digital humanities, Finnic languages

This article aims to highlight the value and potential of combining a large, well-organized collection of Finnic runosongs and computational research for obtaining new information on various aspects of the tradition and, more broadly, also for data-driven modelling of the general mechanisms underlying oral poetry. The article summarizes developments over the past five years as well as prospects for future research.

Folkloric creativity differs in several respects from modern, authorship-based creativity. Rooted in oral cultures, folklore has evolved as a tool for long-term information storage. Hence, variability is an essential feature of folklore, enabling both the preservation of relevant information and adaptation to changing circumstances. As a central concept in folkloristics, variability and the dynamics of stability and innovation have been at the core of folkloristics throughout its history, but recent advancements in computational power and text analysis methodologies, as well as several research funding projects have led to significant progress in the field. Processing large collections of texts has improved our understanding of biases within the material, revealed the layered nature of variation, provided new insights into historical communication patterns and regional peculiarities of runosongs, opened fresh avenues for transdisciplinary research on the region's past, and enabled data-driven exploration on the systematics of folkloric creativity. Understanding variability in runosongs offers insights into human creativity, memory, and the broader dynamics of oral tradition.

Mari Väina (b. 1972), PhD, Lead Research Fellow, Estonian Folklore Archives of the Estonian Literary Museum (Vanemuise 42, 51003 Tartu), mari@haldjas.folklore.ee